

Ovanliga *Cortinarius*-arter — en bildserie, del I

Karl Soop

Avsikten är att i detta och kommande nummer av Jordstjärnan publicera bilder av spindlingar, som inte tidigare illustrerats i färg, eller åtminstone inte varit lättillgängliga i svensk litteratur. Alla arter vi tar upp har plockats i Sverige, men är inte vanliga. Varje bild åtföljs av en kort beskrivning från femte utgåvan av *Cortinarius*-kompendiet [KS89B], belägg, referenser, och kommentarer. I det följande avser måttet "L" antalet lameller som når foten (långa lameller), och "l" antalet korta lameller (lamelluler) per lång lamell.

Obs: Texten har reviderats efter publiceringen med tillagda anmärkningar inom klammer [].

***C. (Myxacium) vespertinus* Fr.**

(Syn: *C. microspermus* Lge, *C. pseudoduracinus* Hry)

Hatt 2,5-4,5 cm; svagt klibbig men snart torkande; koncentriskt hygroman; vackert aprikosgul till gulbrun m vit kant; glatt.

Fot 5-7 cm × 7-10 mm, jämntjock till ngt avsmalnande nedåt; knappast klibbig men vaxartat fuktig; helt vit; jämn.

Velum vitt tunt; cortina vit, flyktig.

Lameller ljst beige, gulaktiga; fria; L=58, l=1-2; egg likfärgad.

Kött ljst beigegult; mildt, hatthuden ibland svagt bitter; lukt svag, angenäm.

Sporer: 3,5-5 × 3-4 µm, subglobosa, ljusa, nästan glatta.

Reaktioner: NaOH klart brunt i kött; AgNO₃ snabbt grått till svart; formalin, lugol, FeSO₄ ingen.

I örtrik blandskog; sällsynt. Kvisttorp, Arboga 1986-09-07 KS197 och 1987-08-23 KS230.

Ref: KS89A, Hry84, och *C. microspermus* i Lan38.

Arten verkar utbredd i Sverige, men inte vanlig. Den återkommer varje år på den angivna lokalen, men har också hittats på andra platser i Sydsverige, bl a i Stockholmstrakten och i Femsjö (leg. Jan Vesterholt). Denna slanka spindling liknar mycket arterna i sektionen *Vibratiles* (*C. vibratilis* Fr., *C. duramarus* Mos.), och växer ofta tillsammans med dessa, men köttet är mildt och fruktkroppen bara svagt klibbig. Svampen liknar också en spenslig *C. armeniacus*, som emellertid föredrar annan miljö. Vid tvekan kan man alltid bestämma arten på sporerne, som är exceptionellt små. Den kan vara mindre sällsynt än man tror, p gr av förväxlingar med sina dubbelgångare.

Tolkningen stämmer bra med Fries diagnos [Fri51], liksom med hans ikon. *C. microspermus*, beskriven av Lange [Lan38], skiljer endast på ett svagt bittert kött, vilket torde ingå i variationsbredden, och Langes ikon liknar mina fynd. Mosers *vespertinus* [Mos83] utgör förmodligen en form av *C. intentus* (jfr [Bra87]).

Systematiskt bör *C. vespertinus* placeras i undersläktet *Myxacium*, närmare bestämt gruppen *Ochroleuci* (jfr *C. microspermus* i [Mos83]). För detta talar habitus, den svaga klibbigheten, sporformen, hatthudens bitterhet och fruktkroppens allmänt vaxartade yta.

[I en modernare tolkning benämnes arten *C. microspermus* Lange, medan *C. vespertinus* reseveras för en annan art, *C. intentus* nedan.]

***C. (Phlegmacium) intentus* Fr.**

(Syn: *C. saturatus* Lge ?, *C. variipes* Hry)

Hatt 4-9,5 cm; helt torr, ej hygroman; mörkt gul till gulbrun el aprikosgul; matt, vitskimrande som ung, ngt flammig; kant ljusgul som ung, länge inrullad.

Fot 4,5-6,5 cm x 9-13 mm; bukig, ofta m knöl och kort, rotad spets; ljust brungul, m vitt överdrag som ung; basen ibland rödaktig.

Velum vitt, täml rikligt; cortina blekgul, flyktig.

Lameller grågula till beige; vidväxta; L=74, l=1-2; egg ngt tandad, likfärgad.

Kött beigegult, marmorerat grått till mörkare gult; vekt och bräckligt, åtm. i hatten; lukt svag, telamonioid; smak ingen.

Sporer: 6-7,5 x 4-6 µm, trubbigt ellipsoida, småknottriga.

Reaktioner: NaOH, AgNO₃, formalin, lugol, FeSO₄ ingen eller trivial; guajak ingen; de röda fläckarna reagerar ej med NaOH.

På barmattan i granskog; sällsynt. Röfors, Arboga 1987-09-13 KS252; Hamra, Botkyrka, 1988-08-19 KS334.

Ref: KS89A, Hry78, Bra87.

En intressant och ovanlig art med karakteristiska gula färger. Så när som på färgen liknar svampen en småväxt *C. pseudocrassus* (se nedan), och har samma mjuka, fnasiga kött som denna. Den är funnen i både sur och rikare granskog.

Alla är inte överens om var arten skall placeras systematiskt. Brandrud [Bra87], föreslår undersläktet *Telamonia*, men även *Sericeocybe* och *Phlegmacium* har diskuterats. För mig är det inget tvivel om att den, trots den torra hatten, bör föras till *Phlegmacium*, där den bildar en naturlig grupp tillsammans med de likaså torra *C. rubicundulus* (Rea) Pearson och *C. pseudocrassus* Joss. Här har den senare vitt, svagt rodnande kött, den förra gulnande kött, och *C. intentus* helt gult kött med en tendens till rodnande fot.

[Molekylära analyser har bekräftat att *C. (pseudo)crassus* och *C. rubicundulus* är nära släkt, medan *C. vespertinus* (= *intentus*) intar en isolerad plats i fylogenin.]

Materialet stämmer bra med Fries diagnos [Fri51] och ikon, och sammanfaller med den tolkning, som nu börjat allmänt accepteras. En annan Fries-art *C. liratus*, verkar vara närstående, och skulle eventuellt kunna identifieras med den form jag återfinner varje år i Arboga-trakten. *C. intentus* ss Saccardo [Sac16], med betydligt längre sporer och klibbig hatt, är antagligen en art i närheten av *C. cliduchus* Fr.

***C. (Phlegmacium) pseudocrassus* Joss.**

(Syn: *C. opimus* Fr. var *fulvobrunneus* Fr. ?)

Hatt 4-10 cm; helt torr, ej hygroman; köttig; beigebrun till tegelbrun, som ung svagt vitskimrande, sedan m smulig yta; fint inväxt trådigt; kant länge inrullad.

Fot 6-9 cm x 14-20(-45!) mm; kraftig, cylindrisk, ofta m kort rot; vit m tunna, vita gördlar, senare m längsgående ljusbruna fibrer; utan pruina vid apex.

Velum vitt, tunt; cortina vit, riklig.

Lameller ljusbruna till nästan vita, egg ljusare; täta: L=102, l=3; smala, vidväxta; ofta fläckvis sporulerande.

Kött ljust beige, marmorerat kanelbrunt, mörknande till ljust rödbrunt som äldre och vid tumning; fnasigt, men hårdare i foten; lukt phlegmacioid; smak mild, angenäm.

Sporer: 6-8 x 3,5-4,5 µm, ovoida, glatta; cystidier m lång smal hals, ibland grenade, 40 µm.

Reaktioner: NaOH, NH₃, formalin, AgNO₃, lugol ingen.

I blåbärsgranskog; ovanlig. Röfors, Arboga 1984-08-12 KS27, och 1987-08-07 KS206; Ramstigsberget, Arboga 1987-08-08 KS213.

Ref: KS89A, Jos48, Mos52, Hry89, Ber66.

Som en av de första spindlingarna på säsongen, och vanligtvis den första phlegmacien, kan arten komma redan i mitten av juli, här och där i både sur och kalkrik granskog. Den verkar väl utbredd i Syd- och Mellansverige, men är inte vanlig. Det är en prydlig svamp i ljusbrunt och vitt, köttig och kraftig. Hatten kan närmast liknas vid en spånskiva i färg och yta, och hudskiktet är så tunt, att man tycker sig se rakt in i hattköttet. Köttet är överhuvudtaget egendomligt för en *Cortinarius* — det är skiktat och lättbrutet ungefär som hos blek taggsvamp.

Svampen påminner om *C. crassus* Fr. (= *C. subbalteatus* Kühn.), men utan violett ton. Liksom denna har arten länge ansetts höra till gruppen *Balteati*, men släktskapen är för mig långt ifrån uppenbar. I stället talar köttets konsistens, frånvaron av lutreaktion, och de märkliga cystidierna (jfr *C. rubicundulus*) för att arten bör bilda en egen grupp (jfr *C. intentus* ovan). Man kan också notera att den tidigare förts till *Hebeloma* eller till ett eget släkte, *Meliderma* Vel. Arten minner också något om en blek *C. russus* Fr., en annan helt torr *Phlegmacium* med rodnande kött, vilken dock har mycket stark lutreaktion och därmed bör ingå i sektionen *Variecolores*.

Cystiderna är långa och smala, ibland gaffelgrenade. Deras förekomst är emellertid mycket mer variabel än vad som vanligen anges i litteraturen. Vissa lameller har ymnigt av dessa artiklar (mer än en per basidium), medan man måste söka länge på andra lameller (från samma individ) för att överhuvud hitta några, och då sitter dessa grupperade i små områden (en grupp per 20-50 basidier). Det föreligger alltså en risk att fynd som tillskrivits liknande arter (t ex *C. crassus* eller *C. opimus*) i själva verket är *pseudocrassus*. Fries *C. opimus*, en gåtfull och svårtolkad art, bör stå mycket nära (jfr [Jos48]), och i min mening är *pseudocrassus* antagligen identisk med *C. opimus* var. *fulvobrunneus*, kort beskriven av Fries [Fri51].

[Enligt aktuell nomenklatur används namnet *crassus* på *pseudocrassus*, medan *C. balteatus* Fr. (ss Mos.) används på *C. subbalteatus*. Vidare har molekylära analyser visat att *C. crassus* ej står nära sekt. *Balteati*, utan ingår i sektionen *Crassi* Melot.]

Cortinarius vespertinus Fr., Västmanland, Arboga, Kvisttorp, 1987-08-23, KS-CO230

Cortinarius intentus Fr., Södermanland, Tumba, Hamra, 1988-08-19, KS-CO334

Cortinarius pseudocrassus Joss., Västmanland, Arboga, Kalkugnsberget, 1987-08-08

Referenser

- Ber66 **A. Bertaux**, 1966: Les Cortinaires — Editions Lechevalier.
- Bra87 **T.E. Brandrud**, 1987: *Cortinarius intentus* Fr., un Cortinaire méconnu et de position systématique incertaine — BSMF 103(3): 247-253.
- Fri51 **E. Fries**, 1851: Monographia Cortinariorum Suecicae, Uppsala.
- Hry78 **R. Henry**, 1978: Cortinaires nouveaux ou rares de la région Languedoc-Cévennes (1ère note) — Documents Mycologiques 32: 1-65.
- Hry84 **R. Henry**, 1984: Cortinaires rares ou nouveaux — BSMF 100(1): 7-45.
- Hry89 **R. Henry**, 1989: Suite à l'étude des Cortinaires — BSMF 105(1): 35-99.
- Jos48 **M. Josserand**, 1948: Champignons de la région Lyonnaise — BSMF 64: 18-20.
- Lan38 **J. Lange**, 1938: Flora Agaricina Danica III, Recato.
- Sac16 **P.A. Saccardo**, 1916: Flora Italica Cryptogama, Fasc. 15 — Soc.Bot.Ital. p.601.
- KS89A **K. Soop**, 1989: Notes et observations sur les Cortinaires (Suite) — Documents Mycologiques 77: 77-91.
- KS89B **K. Soop**, 1989: Vi studerar spindelskivlingar; ett kompendium om *Cortinarius*, del II, Upplaga 5, — kurslitteratur till Cortinarius-89 i Arboga.
- KS89C **K. Soop**, 1989: Intressanta spindlingar från Uppsalatrakten — Jordstjärnan 10(1): 15-18.
- Mos52 **M. Moser**, 1952: Cortinarien-Studien, I. *Phlegmacium* — Sydowia, Annales Mycologici Ser II, p.47.
- Mos83 **M. Moser**, 1983: Kleine Kryptogamenflora, Band II 2/b, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.